

Hindistan'ın Afrika Politikası

Prof. Dr. Melek Fırat

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

I. Giriş

1950'lerde sömürgeciliğe karşı mücadele vermeye başlayan Afrika ülkeleri, Soğuk Savaş'ın tüm kurum ve kurallarıyla dorukta yaşandığı 1960'larda bağımsızlıklarını kazandıklarında, iki süpergüç olan ABD ile SSCB arasındaki güç mücadelesinin nesnesi haline geldiler. Siyasi bağımsızlıklarını elde etmiş olan Afrika ülkeleri aynı başarıyı ekonomik bağımsızlıkta gösteremeyince, eski sömürgecilerle bağlantılarını sürdürmenin yanı sıra dış politikalarını da uluslararası koşulların dayatması çerçevesinde yürütmek zorunda kaldılar. Soğuk Savaş boyunca, Afrika'yı müttefik Batı Avrupa ülkelerinin sorumluluğuna bırakan ABD kıtayı yalnızca stratejik açıdan ilgileniyordu. SSCB'yi çevreleme politikası çerçevesinde Orta Doğu'ya yakın Afrika Boynuzu bölgesine stratejik açıdan önem veriyordu. Bunun dışında, ancak SSCB'nin etkinliğini artırmaya çalıştığı bölgelerde, Moskova'nın etkisini önlemek için, kısa vadeli girişimlerde bulunuyordu¹. Moskova'da da Afrika'ya yönelik benzer bir dış politika mantığı işletiliyordu. ABD ve Batı Avrupa'ya karşı yönetimlerin işbaşına geldiği ülkelere siyasi, ekonomik, kültürel destek vererek küresel mücadelede etkinliğini artırmak SSCB'nin Afrika politikasının temel amacıydı². Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu ise, Washington-Moskova rekabetinden siyasi destek ve ekonomik yardım almak için yararlanmakla

---

¹ Bkz. Peter J. Schraeder, *United States Foreign Policy toward Africa: Incrementalism, Crisis, and Change*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, s. 11-50.

² Bkz. Henry Bienen, "Soviet Political Relations with Africa," *International Security*, Vol. 6, No. 4 (Spring 1982), s. 153- 173.

birlikte dış politikalarında Bağılantısızlık Hareketi içinde yer alıyorlardı. Başta BM olmak üzere uluslararası platformlarda Hindistan, Mısır, Yugoslavya gibi Bağılantısızlar Hareketi'nin önemli ülkeleriyle birlikte Bağılantısızlığın söylem ve ilkelerini öne çıkarıyorlardı.

1970'lerde yaşanan küresel ekonomik kriz ve izdüşümünde Soğuk Savaş'ın sona ermesi 20. yüzyılın son on yılında Afrika kıtasını krizlere, ekonomik durgunluğa ve iç çatışmalara sürükledi. 1985'te Gorbaçov döneminde başlayan Afrika'ya ekonomik yardımların azaltılması süreci SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yardımların tamamen kesilmesiyle sonuçlandı. Moskova kendi ekonomisini ayakları üzerinde tutabilmek için silah satışını sürdürüyordu ama artık ödemeleri peşin talep ediyordu. SSCB'yi çevreleme politikası sona eren ABD için ise, Afrika rutin diplomasi faaliyetleri dışında dış politikasının gündeminde iyice marjinalleşmişti. 1990'larda "Afro-pesimistler"i haklı çıkaracak denli unutulmuş bir "karanlık kıta" söz konusuydu.

Oysa 21. yüzyıla birlikte bambaşka bir Afrika ortaya çıktı. Afrika Birliği Örgütü yeniden yapılandı, Afrika kimliği ve Pan Afrikanizm kavramları öne çıkarılmaya çalışıldı, sürdürülebilir kalkınma amacını gerçekleştirmek üzere NEPAD³ (Afrika'nın Gelişmesi İçin Yeni Ekonomik Ortaklık) kabul edildi, BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerde Afrika ülkelerinin sesi daha çok ve daha yüksek çıkmaya başladı. Bu olumlu gelişmelerin en önemli nedenlerinden biri, kıtanın kaynaklarına gereksinim duyan büyük güçlerin Afrika'yı dış politikalarında öne çıkarmalarıydı. Bugün bütün büyük güçler ya da büyük güç olma iddiası taşıyan bölgesel güçler Afrika'yı dış politikalarının öncelikli alanı olarak ilan etme yarışı içindeler. 2000'li yıllarda ekonomide dışa açılma politikası izleyen Çin, gereksinim duyduğu doğal kaynakları karşılamak üzere elindeki tüm araçları kullanarak Afrika açılımı başlattı. ABD ve Avrupa ülkeleri Çin'in atılımı karşısında ve Sovyet coğrafyasıyla ekonomik ve siyasi ilişkilerini güçlendirdikten sonra gözlerini Afrika'ya çevirdiler. Kıtayla olan eski bağlarını güçlendirmeye ve çeşitlendirmeye çalışırken, insan hakları, demokratikleşme ve ekonomik liberalizasyon gibi önkoşullar ileri sürerek Afrika ülkelerinin dönüşümlerini Afrikalı yöneticileri de sürece dahil ederek gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Rusya, 1990'larda kesintiye uğrayan Afrika politikasını yeniden gözden geçiriyor. Ayrıca Hindistan, Brezilya, Japonya, hatta Türkiye gibi bölgesel güç olma iddiası taşıyan ülkeler uluslararası politikadaki etkinliklerini gösterme alanı olarak Afrika'ya yöneliyorlar.

---

³ New Economic Partnership for African Development

Dolayısıyla Afrika kıtası Soğuk Savaş sonrası yeni güç mücadelesinin sahnelendiği alan olarak öne çıkıyor.

Bu tablo içinde Hindistan dikkat çekiyor. Afrika ile tarihsel bağları bulunan, sömürgeciliğe karşı mücadele vererek bağımsızlığını kazanmış ve bu anlamda da Afrika'ya örnek teşkil etmiş olan, Soğuk Savaş içinde Bağlantısızlar Hareketi'nin öncülerinden biri olarak hareketin ilkelerini ve politikasını belirleyen ve Afrika ile ilişkilerini Bağlantısızlık söylemi üzerinden geliştiren Hindistan, Soğuk Savaş sonrasında dış politikasını gözden geçirdi ve yeni dış politika anlayışı çerçevesinde Afrika'ya yöneldi. Bugün diğer büyük güçlerden çok daha farklı bir söylemle Afrika ülkelerine yaklaşan Hindistan, söz konusu ülkelerle sadece ikili ilişkilerini geliştirmekle kalmıyor; Brezilya ve Güney Afrika ile birlikte Güney-Güney diyalogu anlayışıyla uluslararası sisteme de yeni bir bakış açısı getirmeye çalışıyor. Bu anlamda da gerek ABD ve AB ülkeleri gibi önkoşullarla Afrika ülkelerine kendi değerlerini aktarmak isteyen Batılı ülkelerden, gerekse yalnızca ekonomik gözlüklerle kıtaya bakan Çin'den farklı olarak Hindistan'ın Afrika politikası özel bir ilgiyi hak ediyor.

Bu makalede 21. yüzyılda Hindistan'ın Afrika politikası incelenecektir. Ancak Yeni Delhi'nin dış politikasında yaşanan dönüşümü ve bu dönüşümün Afrika ile ilişkilere yansımalarını ele almadan önce Hindistan'ın tarihsel olarak Afrika'yla yakınlığını sağlayan unsurlara ve 1947'de bağımsızlık elde edildikten sonra Soğuk Savaş içinde Yeni Delhi'nin Afrika politikasına yer verilecektir. Böylece, Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında Yeni Delhi'nin Afrika politikasındaki süreklilik ve değişiklik öğeleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

II. Hindistan-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arkapları

Hindistan'ın Afrika ile ilişkileri çok eski tarihlere uzanır. Hint alt kıtasını Afrika'dan ayıran Hint Okyanusu aynı zamanda iki bölge halkları arasında ilişkiyi sağlayan bir yol işlevi de görmüştür. Ortak muson rüzgârları Hint Okyanusu'ndaki ticaret sistemini oluşturduğundan Hintli tüccarların XIV. yüzyıldan itibaren Doğu Afrika kıyılarıyla ticaret yaptıkları bilinmektedir. Ayrıca, son yıllarda gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda Afrika'da bulunan Hindistan kökenli ve Hindistan'da bulunan Afrika kökenli eşya kalıntıları bu ilişkilerin çok daha önceki tarihlerden beri var olduğunu ortaya koymaktadır⁴. Hint Okyanusu yalnızca mal alışverişini

⁴ Sanjukta Banerji Bhattacharya, "Engaging Africa: India's Interests in the African continent, past and present," *The Rise of China & India in Africa*, ed. Fantu Cheru & Cyril Obi, Zed Books, London/New York, 2010, s. 64.

sağlamakla kalmıyordu; insan göçü için de kullanılan bir yoldu. Bugün Sudan'da nüfusun % 5'ini oluşturan ve konuştuğu dil eski Hint dillerinden Prakrit ile son derece yakın olan Beja kabilesinin Hindistan kökenli olduğu ileri sürülmektedir⁵. Keza, Hindistan'daki Siddi toplumunun, X. yüzyılda Afrika'dan gelerek batı kıyılarına yerleştiği düşünülmektedir⁶. Ayrıca Afrikalıların XIII. ve XIX. yüzyıllar arasında Hindistan saraylarında önemli mevkilerde görev yaptıkları da bilinmektedir.

Sömürgecilik döneminde yüzyıllardır süren ticaret kesintiye uğradıysa da ilişkiler bir başka biçim altında artarak devam etti. Portekiz ve İngiltere'nin Goa ve Hindistan'daki konumlarını sürdürebilmeleri için stratejik öneme sahip Doğu Afrika limanları önemli durak noktalarıydı. Ayrıca İngiltere, sömürgesi olan Güney Afrika, Kenya, Mauritius gibi ülkelerde kurduğu plantasyonlarda ya da demiryolları yapımında çalıştırmak üzere Hindistan'dan işgücü getirerek Afrika'ya yerleştirdi⁷. Bugün sayıları 2.000.000 civarındaki Hint kökenli Afrikalı Hindistan için önemli bir bağlantı noktası oluşturmaktadır. İngilizce'nin ortak dil olması da doktor, avukat, öğretmen birçok Hintlinin Afrika'da çalışmasını kolaylaştıran bir unsurdur. Özellikle Güney Afrika'da yaşayan ve çalışan bu entelektüel Hintliler, XX. yüzyılın başında sömürgeciliğe karşı mücadelenin ilk deneyimini kıtada edindiler. Bunlardan en önemli isim olan Mahatma Gandhi, 1893'te Natal'de bir hukuk firmasında çalışmaya başladı. 1914'e kadar Güney Afrika'da kalarak sivil haklar mücadelesi içinde pasif direniş anlayışını geliştirdi ve ülkesine döndüğünde aynı anlayışla İngiliz sömürge yönetimine karşı bağımsızlık mücadelesini yürüttü⁸. 1947'de bağımsızlığını elde eden Hindistan'ın ulusal önderi olan Gandhi'nin, mücadele yöntemi ile Afrikalı liderler üzerinde derin bir etki bırakarak bir anlamda Hindistan-Afrika ilişkilerinin moral altyapısını oluşturduğunu ileri sürebiliriz. Gana'da Kwame Nkrumah, Nijerya'da Obafemi Awolowo, Tanzanya'da Julius Nyerere ve Zambiya'da Kenneth K aunda gibi önemli liderler pasif direniş yöntemini benimsediler ve Afrika'nın birçok ülkesi şiddete başvurmadan bağımsızlık elde edebildi.

Hindistan-Afrika ilişkilerinin moral altyapısı Gandhi tarafından kurulduysa da Yeni Delhi'nin Afrika politikasının mimarı, bağımsızlıktan

⁵ *Idem.*

⁶ Rahul C. Oka ve Chapurukha M. Kusimba, "Siddi as Mercenary or as African Success Story on the West Coast of India," ed. John C. Hawley, *India In Africa Africa in India*, Bloomington ve Indianapolis, Indiana University Press, 2008, s. 203-230.

⁷ Emma Mawdsley ve Gerard McCann, "The Elephant in the Corner? Reviewing India-Africa Relations in the New Millenium," *Geography Compass*, 4/2 (2010), s. 83.

⁸ J. Peter Pham, "India's Expanding Relations with Africa and Their Implications for U.S. Interest," *American Foreign Policy Interest*, Vol. 29, No. 5 (2007), s. 342.

sonra ülkenin ilk başbakanı olan Jawaharlal Nehru'dur. 1947'den ölüm tarihi olan 1964'e kadar başbakanlık görevini üstlenen Nehru, Bağlantısızlık Hareketi'nin 1955'te Asya Afrika Ülkeleri Konferansı'yla oluşmaya başlamasından çok daha önce bu hareketin ilkeleri temelinde Hindistan'ın dış politika çerçevesini belirlemiştir. Soğuk Savaş'ın egemen olduğu uluslararası sistemin dayatmalarını reddeden ve daha adil bir uluslararası sistem yaratmanın mücadelesini yürüten Nehru'nun başbakanlığı döneminde, ırkçılığa ve sömürgeciliğe karşı mücadele, bu bağlamda da tüm bağımsızlık savaşlarını destekleme Hindistan dış politikasının ana ilkesi olarak kabul edildi. Nehru'nun bakış açısına göre, daha adil bir uluslararası sistem yaratmanın ölçütü Afrika'ydı. "Hint Okyanusu'yla ayrılmış olsak da Afrika bir anlamda bizim kapı komşumuzdur"⁹ diyen Nehru, ilk iş olarak bağımsız dört Afrika ülkesinden ikisiyle, Mısır ve Etiyopya'yla diplomatik ilişki kurdu. Apartheid politikası ve özellikle Hint kökenlilere yönelik tutumu nedeniyle Güney Afrika ile diplomatik ilişki kurmayı reddetti. İngiliz sömürgesi ülkelerde konsolosluklar açtı ve bu diplomatik misyonlar aracılığıyla bağımsızlık mücadelelerini destekledi. Hindistan bu süreçte o denli etkili oldu ki 1957'de sömürgeciliğe karşı bağımsızlığını kazanan ilk Afrika ülkesi olan Gana'nın lideri Nkrumah, ilk denizaşırı ziyaretini Yeni Delhi'ye yaptı¹⁰.

1955'te Bandung'ta toplanan Asya Afrika Ülkeleri Konferansı'nda dünyanın Afrika konusunda bilinçlenmesi gerektiğini vurgulayan Nehru, 1961'de kurulan Bağlantısızlık Hareketi'nin en etkili liderlerinden biri ve Afrika'nın sesi oldu. Bağımsızlığını kazanan Afrika ülkelerinin artan sayısı ile birlikte, kıtada Hindistan'ın saygınlığı da arttı.

Nehru döneminde Hindistan'ın Afrika politikasının bir ayağı sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı çıkararak bağımsızlık mücadelelerini desteklemektiyse, diğer ayağı da Hint asıllı Afrikalılardı. Nehru, iktidarı döneminde, Hint asıllı Afrikalıların içinde yaşadıkları toplumla kaynaşmaları, Afrikalıların siyasal hedeflerini desteklemeleri ve mücadelelerine katılmaları gerektiğini savundu. Ayrıca, çoğunluğu küçük girişimci olan Hint asıllı Afrikalıların ekonomik hayatta fırsat eşitliğini savunmalarını ve bunun doğal sonucu olarak da hiçbir ayrıcalık talep etmemelerini tavsiye etti¹¹.

---

⁹ *Idem.*

¹⁰ *Idem.*

¹¹ Niranjan Desai, "India and Africa: A New Engagement," *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Vol. 65, No. 4 (2009), s. 415.

Hindistan dış politikasının ana ilkeleri çerçevesinde belirlenen Afrika politikasının siyasi ilişkilerin yanı sıra önem taşıyan bir diğer yönü de kültürel ilişkilerdi. 1950 yılında ilk Eğitim Bakanı Moulana Abul Kalam Azad tarafından kurulan Hindistan Kültürel İlişkiler Konseyi (ICCR-Indian Council for Cultural Relations) bünyesinde oluşturulan burs programları aracılığıyla birçok Afrikalı öğrenci Hindistan'a geldi¹². 1959'da kurulan Hindistan Afrika Konseyi'nin (ICA-Indian Council for Africa) amacı, genç Afrikalı liderlerle ilişkileri güçlendirmek için gayriresmi kanallar oluşturmaktı. 1955'te Delhi Üniversitesi'nde Afrika Çalışmaları Okulu kuruldu¹³. Böylece Hindistan gençliği Afrika konusunda çalışmaya teşvik edildi.

Nehru döneminin ilkeler ve idealler üzerine oturtulan Hindistan'ın Afrika politikası 1960'larda ciddi bir kırılma yaşadı. Daha 1961 yılındaki Bağlantısızlar Hareketi'nin Belgrad toplantısında Nehru'nun sömürgeciliğin sona ermesinde kesin bir tarih verme konusundaki kararsızlığı¹⁴, Afrika ülkeleri tarafından sömürgeciliğe karşı yumuşak davrandığı şeklinde algılandı¹⁵. Hemen ertesi yıl, Çin-Hint sınır savaşından Hindistan'ın yenik çıkması Yeni Delhi'nin dış politika önceliklerini değiştirdi ve "Çin'i çevrelemek" dış politikasının birincil amacı haline gelerek Moskova'yla yakınlığı¹⁶. Aynı dönemde Çin'in SSCB ile yollarının ayrılması ve Üç Dünya teorisiyle az gelişmiş ülkelerinin liderliğine soyunarak Afrika'da sömürgecilik karşıtı mücadeleye silah ve ekonomik yardım yapmaya başlaması, şiddet karşıtı mücadele söyleminde ısrarlı olan Hindistan'ın kıtadaki etkisini iyice zayıflattı.

Çin'in Afrika'da etkinliğinin artması, hem Çin'i çevrelemeyi amaçlayan hem de Üçüncü Dünya'da liderliği paylaşmak istemeyen Yeni Delhi'nin Afrika politikasını gözden geçirmesine yol açtı. 1964'te Nehru'nun kızı Indira Gandhi Afrika ülkelerine ziyarette bulundu. Afrika Safarisi olarak adlandırılan bu ziyaretler sonrasında Afrika ülkeleriyle dayanışmayı güçlendirme kararı alındı. Hint kökenli Afrika yurttaşlarının

¹² <http://www.iccrindia.net> (21.05.2012)

¹³ Desai, *op.cit.*, s. 416.

¹⁴ Nehru, 1961 Belgrad toplantısında yaptığı konuşmada Afrika ülkelerinin bağımsızlık sürecine kısaca değinerek, asıl sorunun dünya barışı olduğunu vurguladı ve ABD ile SSCB'ye barış çağrısı yaptı. Dünya barışını öncelikli sorun olarak belirleyip dikkatleri bu konuya çekmek istediği için de Afrika ülkelerinin temsilcilerinin kıtanın bağımsızlığı için tarih tespit edilmesi göz ardı etti.

¹⁵ Ruchita Beri, "India's Africa Policy in the Post-Cold War Era: An Assessment," *Strategic Analysis*, Vol. 27, No. 2 (April-June 2003), s. 217.

¹⁶ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984, s. 671.

Hindistan'ın Afrika'daki "elçileri" olarak tanımlandığı bu dönemde sadece bağımsızlık hareketleri desteklenmekle kalmayacak, ekonomik ilişkiler de güçlendirilecekti. Bu amaçla Hindistan Teknik ve Ekonomik İşbirliği (ITEC-Indian Technical and Economic Cooperation) programı oluşturuldu¹⁷. Hindistan ile Afrika arasında karşılıklı işbirliğini geliştirmeyi hedefleyen ITEC programı, Afrikalı öğrencilere Hindistan'da eğitim kolaylıkları sağlamayı, Afrika ülkelerine sermaye yardımı yapmayı, orta ve küçük ölçekli sanayi kurmaları için teknik ve uzmanlık hizmeti sunmayı öngörüyordu¹⁸.

Aynı yıl Nehru'nun hayatını kaybetmesi üzerine Lal Bahadur Şastri hükümeti kuruldu. Bu hükümette Enformasyon ve Radyo Yayın Bakanı olarak görev alan Indira Gandhi, 1966'da Şastri'nin ölümü ile başbakanlığı üstlendi. Indira Gandhi döneminde Afrika ile ilişkiler büyük bir ivme kazandı. Kıtadaki bağımsızlık hareketleri diplomatik olarak tanındığı gibi, maddi yardımlarda da bulunuldu. 1967'de Güney Afrika'da ANC ile başlayan bu süreç Angola'da MPLA'nın, Mozambik'te FRELİMO'nun ve Namibya'da SWAPO'nun (1985) tanınmasıyla Indira Gandhi sonrasında da devam etti. 1969'da Hindistan Dışişleri Bakanlığı Afrika politikasında yeni açılımları tartışmak üzere Afrika'daki büyükelçilerini çağırarak Yeni Delhi'de ilk kez bir konferans topladı. Konferansta, olumlu sonuçları vurgulanarak başlayan sürecin devam etmesi doğrultusunda kararlar alındı¹⁹. 1970'lerde Afrika ülkeleri nezdinde Hindistan'ın önemi giderek arttı. 1971'de SSCB ile imzalanan Dostluk Antlaşması, aynı yıl Pakistan'la savaştan zaferle çıkılması, tarım alanında yapılan Yeşil Devrim ve 1974'te barışçıl nükleer araştırmaların hız kazanması Hindistan'ın özgüvenini sağlamlaştırdığı gibi Çin karşısındaki gücünü de artırdı ve Afrika kıtası başta olmak üzere Üçüncü Dünya'daki imajını tazeledi. Afrika'daki bağımsızlık hareketlerini desteklemekle kalmayan Hindistan, BM, Bağlantısızlar Hareketi ve Commonwealth gibi uluslararası platformlarda da bu hareketlerin sözcülüğünü üstlendi.

Yeni Delhi Afrika'ya taahhütlerini yerine getiriyordu ancak bu bazı olumsuz gelişmeleri önlemeye yetmedi. Hint kökenli Afrikalılar, buldukları ülkelerin ekonomisinde önemli bir yere sahiplerdi. Genellikle küçük işletme sahibiydiler ve Afrikalılara göre daha zengin bir yaşam sürdürüyorlardı. Ticaretteki aracı konumları ekonomilerin durgunluğa girdiği dönemlerde tepki çekiyor ve Afrikalılar tarafından düşmanca muameleye

¹⁷ <http://itec.mea.gov.in> (21.05.2012)

¹⁸ Beri, *op. cit.*, s. 218.

¹⁹ Desai, *op. cit.*, s. 416.

maruz kalıyorlardı. Bu genel tablonun en belirgin yaşandığı ülke Uganda oldu. 1972 yılında Uganda Devlet Başkanı İdi Amin Hint kökenli Uganda yurttaşlarını ülkeden çıkarma kararı aldı²⁰. Hint kökenlilerin ülkeden ayrılmasının ekonominin daha da kötüleşmesine yol açtığı daha sonra anlaşıldıysa da Hindistan-Uganda ilişkilerinde bir gerilim yaşandı. Bununla birlikte Indira Gandhi krizi ustalıklı yönetti. İlişkiler kopma noktasına getirilmediği gibi Uganda da sonraki yıllarda söz konusu kişilere tazminat ödemeyi kabul etti. Tüm bu süreç, Afrika'daki Hint diasporasına ilişkin bazı gerçekleri ortaya çıkardı. Herşeyden önce 1964'te Hindistan'ın Afrika'daki temsilcileri olarak kabul edilen Hint kökenli Afrikalılar zannedildiği gibi Afrika devletlerinin koruması altında değillerdi ve üstelik zor durumda kaldıklarında Hindistan da kapılarını açmamıştı. 1970'lerde, 1964'te kabul edilen Afrika'da yaşayan Hint kökenlilerin köprü rolü oynamalarını isteme politikası terk edilerek, Nehru döneminin entegrasyon yaklaşımına geri dönüldü²¹.

1984'te Indira Gandhi'nin bir suikast sonucu öldürülmesiyle başbakanlığı üstlenen oğlu Rajiv Gandhi döneminde dışa açılma çabası gösteren Hindistan dış politikasında Afrika daha da önemli bir hale geldi. Birçok kez Afrika ülkelerini ziyaret eden Rajiv Gandhi'nin başbakanlığı döneminde, bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesine devam edildi. 1985'te SWAPO Namibya halkının tek ve gerçek temsilcisi olarak tanındı. BM, Commonwealth ve özellikle de Bağlantısızlar Hareketi içinde Güney Afrika'daki ırkçı yönetime karşı mücadele edildi. Bağlantısız ülkelerin Afrika Fonu (Action for Resisting Invasion, Colonialism and Apartheid) kurmaları sağlandı ve Hindistan bu fona başlangıçta 500 milyon Rupis katkıda bulundu²². Ayrıca 1984-1985'te kuraklık sonucu kıtlıkla karşı karşıya kalan Etiyopya, Sudan, Somali, Kenya ve Tanzanya gibi Doğu Afrika ülkelerine 100.000 tona varan gıda yardımı gönderildi.

Soğuk Savaş'ın ilk döneminde Hindistan'ın genel dış politikası gibi Afrika politikasında da ilkeler öne çıkarıldı. Azgelişmiş ülkeler aleyhine işleyen iki kutuplu sistemde Doğu-Batı ayrımının yerini Kuzey-Güney ayrımının aldığı ileri süren Hindistan, Güney işbirliğinin öncüsü olmak iddiasını taşıyordu ve ortak sömürgeci geçmiş Yeni Delhi'yi sömürgecilik ve ırkçılık karşıtı mücadelenin, dolayısıyla da Afrika'nın tüm uluslararası platformlarda sözcülüğünü üstlenmeye yöneltiyordu. Bu ana hat 1962'de bir

²⁰ *Keesing's Contemporary Archives 1971-1972*, s. 25023.

²¹ Pham, *op. cit.*, s. 343.

²² Ministry of External Affairs Library, "Annual Report January 01, 1986," s. 28. <http://mealib.nic.in/?2026> (21.05.2012)

kırılmaya uğradı. Çin ile yaşanan liderlik mücadelesi ve ikili ilişkilerde sınır sorunu başta olmak üzere çatışmalara yol açan sorunlar Yeni Delhi açısından iki önemli sonuç doğurdu. Bunlardan ilki, daha “milliyetçi” bir söylem benimsemek oldu. İkincisi ise, belki de ilk değişimle bağlantılı olarak idealizmin yerini reelpolitik bakışa bırakmasıydı. Bunun Afrika ile ilişkilere yansımaları ise, siyasal ilişkilerin yanı sıra ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi biçiminde görüldü. Çin'in etkinliğini kırmak üzere ekonomik yardımlar ve girişimler artırıldı. 1970'lerden sonra Çin'in ABD ile yaklaşması ve 1976'dan sonra ekonomik reformların başlamasıyla birlikte içe dönmesi, Hindistan'ı Afrika'da rahatlattı. Ancak, Soğuk Savaş'ın sona ermesi Hindistan dış politikasını derinden etkiledi ve Yeni Delhi uluslararası sistemde yaşanan değişimleri dikkate alarak dış politikasını gözden geçirdi.

III. Hindistan Dış Politikasının Dönüşümü

Soğuk Savaş boyunca Bağlantısızlık Hareketi içinde yer almış ve ilkelerini savunmuş olan Hindistan'ın dış politikasında en belirleyici unsur, reel politika açısından bakıldığında, Pakistan'dan algıladığı tehditti. Gandhi'nin ülke bütünlüğünü korumak için gösterdiği tüm çabalara karşın, İngiltere alt kıtadan ayrılmadan önce iki devlet kurulmasını sağlamıştı ve bu iki devlet arasında toprak ve nüfus sorunları tam çözüme kavuşmuş değildi. Dolayısıyla Hindistan bağımsızlığını kazandığı andan itibaren güvenlik sorunuyla karşı karşıya kaldı. Üstelik Pakistan kısa süre içinde Bağdat Paketi'ne girerek iki blok arasında tercihini Batı'dan yana yapınca ve Hindistan Bağlantısızlar Hareketi'ni kurma çabalarını başlatınca Washington'la ilişkiler sorunlu başladı ve hep sorunlu devam etti. 1960'larda Pekin-Moskova ilişkileri bozulunca, Hindistan ile tarihsel anlaşmazlıkları bulunan Çin, hem bu anlaşmazlıkları dile getirmeye hem de Üçüncü Dünya'ya yönelerek Yeni Delhi'nin konumunu sarsmaya başladı. 1962'de iki ülkede yaşanan savaş ve 1964'te Çin'in nükleer silah sahibi olması, Hindistan'ın Pakistan'dan sonra doğudan da tehdit algılamasına yol açtı. Üstelik Pekin'in Pakistan'a nükleer silah dahil her alanda destek vermesi ve buna 1970'lerde ABD ile yaklaşması da eklenince, Hindistan'ın güvenlik endişelerinin ne denli haklı gerekçelerden kaynaklandığı anlaşılabilir olmaktadır. Yeni Delhi, doğudan ve batıdan çevrelenmişlik duygusunu aşmak ve güvenlik endişelerini gidermek üzere Sovyetler Birliği ile ittifak yaptı. ABD ve Çin ile mücadele içindeki Sovyetler Birliği açısından da Asya dengeleri içinde doğal müttefiki Bağlantısız Hindistan'dı. 1971 Dostluk Antlaşması'yla birlikte Moskova askeri ve ekonomik yardımlarını artırdı. Ancak 1985'te Gorbaçov'un SBKP

Genel Sekreteri olması ve ekonomide yeniden yapılanmaya gitmesi yardımların azalacağına işaretini verdi ve Rajiv Gandhi de ilk adımları atarak dışa açılma politikasını yavaş yavaş uygulamaya başladı. Bununla birlikte, güvenlik politikası hâlâ Moskova'ya dayanarak oluşturuluyordu.

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi Hindistan için kaygı verici bir gelişmeydi. Güvenlik endişelerinin nedenleri sürerken, tek müttefiki uluslararası sahnede güç mücadelesinden çekilmişti. Üstelik içeride de sorunlar yaşanıyordu. 1991'de Rajiv Gandhi bir suikast sonucu öldürülmüş, ülke yeni bir siyasal belirsizlikle karşı karşıya kalmıştı. Ekonomide çöküş yaşanıyordu: Büyüme durmuş, enflasyon iki misline çıkmış, bütçe açığı artmış, döviz rezervi 1 milyar doların altına inmişti ve ülkenin dış borç kredibilitesi de yoktu.

Bu genel tablo karşısında Hindistan dış politikasını ve ekonomisini gözden geçirme gereksinimi duydu. Başbakan Narasimha Rao, 1988'de Rajiv Gandhi'nin Batı ile yeni ilişkiler kurma kararını ekonomi alanında uygulamaya koydu. Ekonomide yaşanan reformlar dış politikada da büyük değişimlere yol açtı. İçerde neoliberal ekonomi politikalarına geçiş ve onun uzantısı olarak küreselleşmeye odaklanıldı. Bunun sonucunda ilkelere dayalı dış politika terk edilerek, ekonomiyi temel alan bir dış politika anlayışı hakim kılındı. Ticaret ve yatırım, Hindistan'ın yeni dış politikasının ana temaları olmaya başladı. Üçüncü Dünyacılık ve Bağlantısızlık Hareketi'nin liderliği tutkusu terk edildi; ulusal çıkarı temel alan ve uluslararası sistemi etkileyecek bir güç olma hedefi benimsendi. Bunların doğal sonucu olarak, Soğuk Savaş boyunca neredeyse içgüdüsel olarak benimsenen Batı karşıtlığı terk edildi. Nihayet, Hindistan idealist bir dış politikadan pragmatist bir dış politikaya geçti²³.

1998'de, Pokhran Çölü'nde, 1974'ten beri durdurulmuş olan nükleer denemelere yeniden başlandı. ABD ve Çin'le ilişkiler yeni bir anlayışla düzeltildi. Dolayısıyla en büyük tehdit olarak algılanan Pakistan'ın dışarıdan gelen desteği kesildi. 1992'de İsrail ile ilişkiler geliştirildi. Rusya, İran ve Arap ülkeleriyle geçmişte kurulan bağlar derinleştirildi. Bu çok yönlü açılımlar Hindistan'ın uluslararası sistemdeki konumunu da dönüştürdü ve Hindistan uluslararası sistemi etkileme gücüne sahip büyük bir bölgesel güç olarak kabul edilmeye başladı.

Pragmatik, ekonomik çıkar yönelimli, dışa açık, realist, proaktif ve kendine güvenli olarak nitelendirilebilecek Hindistan'ın yeni dış politikası

²³ C. Raja Mohan, *Crossing the Rubicon: The Shaping of India's New Foreign Policy*, New Delhi, Penguin Viking, 2003, *passim*.

geleneksel kesimlerce eleştirilmekten geri kalmıyor. Hindistan'ın ilkesel ve idealist dış politikayı bırakarak ruhunu yitirdiğini ve kurucu babaların ülkelerine ihanet ettiğini ileri sürenler “büyüklük tehlikelerine” dikkat çekiyorlar²⁴.

IV. Hindistan'ın Yeni Afrika Politikası

Soğuk Savaş sonrası Hindistan dış politikasında yaşanan değişim doğal olarak Afrika politikasına da yansdı. Bütün büyük güçler gibi Hindistan da “Afrika Açılımı” ilan etti, kıtaya siyasal ve ekonomik ilişkilerini daha önceki dönemlerle kıyaslanamayacak bir yoğunlukta geliştirmeye başladı. Hindistan'ın yeni dış politikası çerçevesinde Afrika'ya yöneliminin temelini ekonomik işbirliği oluşturuyor. Bununla birlikte ve paralel olarak siyasal, kültürel ve askeri ilişkileri de geliştiriyor.

1. Ekonomik İlişkiler:

1991'de başlatılan dışa açılma politikası sonucu Hindistan ekonomisi son dönemde yılda % 8 ila % 10 arasında büyüyor. Dünyanın dördüncü büyük ekonomisi olarak kabul edilen Hindistan'ın nüfusu 1.1 milyara ulaştı ve % 50'si 25 yaşın altında çok genç bir nüfus söz konusu. Böylesine büyüyen bir ekonominin enerji gereksinimi ise giderek artmaktadır. Bugün dünya petrol rezervlerinin sadece % 0.4'ine sahip olan Hindistan, dünya enerji tüketiminin % 3.7'sini oluşturarak beşinci büyük enerji tüketicisi konumunda bulunuyor. 2030'da Rusya ve Japonya'yı geçerek üçüncü sıraya yükseleceği öngörülüyor. Enerji gereksiniminin % 75'ini ithal ediyor ve bu rakamın 2030'da % 90'a çıkacağı düşünülüyor²⁵. Bu anlamda Ortadoğu'ya bağımlı olan Hindistan enerji güvenliği sorunuyla karşı karşıya bulunuyor ve yeni enerji kaynakları arayışı Yeni Delhi'nin dikkatlerini Afrika'ya çekmekte önemli etkenlerin başında geliyor. Bunun dışında gerek ticaret yapacağı pazarlar gerek yatırım alanları olarak Hindistan sermayesi hızla Afrika'ya yöneliyor. Tüm büyük güçlerin benzer kaygılarla Afrika ülkelerine yöneldiği bir dönemde, Hindistan “işbirliği ve yardım” vurgusunu öne çıkarıyor ve tarihsel geçmişini hatırlatacak biçimde siyasal söylemini farklılaştırıyor.

1990'lı yılların ortalarından itibaren Hindistan Sanayiciler Konfederasyonu (CII), Sanayi ve Ticaret Odaları Derneği (ASSOCHAM),

---

²⁴ *Ibid.*, s. 59.

²⁵ Tanvi Madan, “India's International Quest for Oil and Natural Gas: Fueling Foreign Policy?,” *India Review*, Vol. 9, No. 1 (January-March 2010), s. 4.

Ticaret ve Sanayi Odaları Federasyonu (FICCI), İhracatçılar Örgütü Fderasyonu (FIEO) Afrika'yı açılım alanı olarak ilan ettiler, ekonomik işbirliğini geliştirecek programlar oluşturdular, Afrika ülkelerine ziyaretler gerçekleştirdiler²⁶. 2002-2003 yılında Hindistan İhracat İthalat Bankası (EIBI), Afrika'ya ticaret ve yatırımı teşvik etmek üzere "Focus Africa" Programını başlattı. Başlangıçta Sahra-altı Afrika hedeflenerek yedi partner ülke belirlendi: Nijerya, Güney Afrika, Mauritius, Kenya, Etiyopya, Tanzania ve Gana. Bu program çerçevesinde Hint hükümeti Afrika ile ticaret ve yatırım yapacak birçok şirketi mali açıdan desteklemeye başladı²⁷. Kasım 2005'te, İhracat ve İthalat Bankası (EIBI), Hindistan Sanayi Konfederasyonu (CII) ile birlikte "Genişletilmiş Ufuklar" adını taşıyan Hindistan-Afrika Ortaklık Projesi toplantısı yaptı. 32 Afrika ülkesinden 160 delegenin geldiği ve 5 milyar dolardan fazla maliyeti olan 70 proje tartışıldı²⁸. Amaç Afrika ile ekonomik ilişkileri derinleştirmektir. Tarihsel olarak Doğu ve Güney Afrika ile daha yakın ilişkiler kuran Hindistan Mart 2004'te Fransızca konuşulan Batı Afrika'yla da ilişkileri geliştirmek çabası içine girerek tüm kıtada iddiasını ortaya koydu. Team-9 Girişimi (Techno-Economic Approach for Africa-India Movement) olarak adlandırılan süreçte, Burkina Faso, Çad, Fildişi Sahilleri, Ekvatoryal Gine, Gana, Gine Bissau, Senegal, Mali, Nijer seçilerek her ülke ile en az bir projenin hayata geçirilmesi hedeflendi. Hindistan hükümetinin 500 milyon dolar ayırdığı Team-9 Girişiminin amacı, hükümet ve özel sektör düzeyinde işletilecek işbirliği mekanizmasıyla söz konusu ülkelerde büyüme ve refahı sağlamaktır. İşbirliği yapılacak sektörler olarak tarım, küçük ölçekli sanayi, eczacılık ve sağlık, telekomünikasyon, ulaşım ve enerji alanlarına öncelik verildi²⁹.

Tüm bu girişimlerin sonucunda Hindistan-Afrika ticaret hacmi artan bir ivmeyle büyümektedir. 2003-2004'te 7.1 milyar dolardan bugün 45 milyar dolara ulaştı ve 2015'te 70 milyar dolara çıkacağı öngörülüyor. Hindistan ihracatında Afrika'nın payı % 6'dan % 8.7'ye yükselirken, ithalatta % 4.1'den % 8.6'ya ulaştı. Afrika'dan petrol (% 68), altın (% 9.9), inorganik kimyasal madde (% 4.4), kömür (% 3.4), metal (%3.4) ve fıstık (% 2) ithal eden, karşılığında Afrika'ya petrol ürünleri (% 26), ulaşım araçları (% 9.4), ilaç (% 8), makine ve araç-gereç (% 7.6), metal sanayi ürünleri (%

²⁶ Desai, *op.cit.*, s. 422.

²⁷ Sanusha Naidu, "India's Growing African Strategy," *Review of African Political Economy*, 35:115 (2008), s. 122; Desai, *op. cit.*, s. 421.

²⁸ Naidu, *op. cit.*, s. 121.

²⁹ Desai, *op. cit.*, s. 422; Vidhan Pathak, "India's Energy Diplomacy in Francophone Africa: Competitive-Cooperation with China," *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 63:26 (2007), s. 41.

5.8) ve pirinç (% 4.3) ihraç eden Hindistan'ın kıtaya ticaretinde açık vermeye devam ettiği görülmektedir³⁰.

Hindistan'ın Afrika'yla ekonomik ilişkileri ticaretle sınırlı değil; birçok ülkede ve başta enerji olmak üzere birçok alanda Hint şirketlerinin yatırımları görülüyor. Bir devlet şirketi olan Oil and Natural Gas Company'nin (ONGC) uluslararası bölümü ONGC Videsh³¹ Nijerya, Fildişi Sahilleri, Liberya, Mısır ve Gabon'da petrol çıkarma ve enerji kaynaklarını geliştirme faaliyetlerinde bulunuyor. 2007 yılında Angola'yla da işbirliği anlaşması imzalandı³². Ortadoğu'ya bağımlılığını azaltmak ve enerji güvenliği endişesini gidermek üzere Afrika'ya açılan Hindistan'ın bu alanda rakibi olan ve aynı kaygıları paylaşan Çin'den farklı olarak stratejisini dış politika, ekonomi, çevre ve sosyal konular arasında bir denge sağlayacak bütünleşmiş bir set üzerine kurduğu söylenebilir.

Madencilik alanında da Hindistan'ın Afrika'da önemli yatırımları bulunuyor. Hint şirketi Taurian Resources Put Ltd., Nijer'de üç Kanada ve üç İngiliz şirketiyle birlikte uranyum çıkarma izni alırken, Vendanta Resources Zambiya'da bakır madeni, Arcelar Mittal'in Liberya ve Nijerya'da demir-çelik sektöründe önemli yatırımları bulunuyor. Ancak kıtada en yoğun yatırımı TATA grubu yapıyor. Gana, Mozambik, Malavi, Namibya, Güney Afrika, Tanzanya ve Uganda'da altyapı, enerji, iletişim, otomotiv ve hizmet sektöründe yaptığı yatırımlarla binlerce kişiye iş olanağı sağlıyor³³.

Hindistan'ın Afrika ile ekonomik ilişkileri sadece ticaret ve yatırımla sınırlı değil. Tüm bu girişimleri olanaklı kılan ve belki de Hindistan'ın kıtadaki varlığını diğer büyük güçlerden farklılaştıran kalkınma konusunda yaptığı yardımlar. ITEC ve SCAAP (Special Commonwealth Africa Assistance Plan) çerçevesinde Hindistan'ın teknik işbirliği programlarından en fazla yararlanan Afrika ülkelerine 1964'ten beri 1 milyar dolardan fazla yardım yapıldı³⁴. Soğuk Savaş sonrasında ise söz konusu programlar canlandırıldı. 1994'te Nijerya, Senegal, Zimbabve, Tanzanya, Uganda, Kenya, Gana ve Etiyopya ile ITEC çerçevesinde küçük ölçekli işletmeleri geliştirmek üzere mali yardım programı başlatıldı. Ancak en önemli katkı

³⁰ *Ibid.*, s. 422-423.

³¹ ONGC Videsh, Mittal'le birleşerek Nijerya'ya 6 milyar dolarlık altyapı yatırımı yaptı ve karşılığında petrol sektörüne girdi. Çin firmalarının direnmesine rağmen 690 milyon dolarlık yatırım yaparak Sudan petrolünün % 25'inin üretimine ortak oldu.

³² Naidu, *op. cit.*, s. 119.

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Ibid.*, s. 122-125.

³⁴ Bu programlar, sivil ve asker eğitimi; ekipman tedariki, danışmanlık hizmeti ve fizibilite çalışmaları; uzmanlar heyeti ziyaretleri gibi konuları içeriyor.

eğitim alanında yapılıyor. Bugün 15.000'den fazla Afrikalı öğrenci Hindistan üniversitelerinde eğitim alıyor. Ayrıca her yıl 1000 Afrikalı personele meslek içi eğitim veriliyor. Yine binlerce Hintli doktor, öğretmen, mühendis, işletmeci ve uzman Afrika ülkelerine çalışmaya gönderiliyor. Artık özel sektörün de devreye girmesiyle birçok üniversite Afrika'da program açtı³⁵.

Hindistan, kendi girişimleri dışında Afrika ülkelerinin girişimlerini de destekliyor. 2001 yılında Lusaka'da kabul edilen NEPAD'a 200 milyon dolarlık bir yardım yaptığı gibi, Pan-Afrika E-Network Projesi'ne de teknik destek veriyor. Afrika Birliği üyesi 53 ülkeyi uydu ve fiber optik aracılığıyla birbirine bağlamayı ve bu ülkeler arasında iletişimi işlevsel kılmayı amaçlayan söz konusu projeye 1.1 milyar dolar bağış yapan Hindistan, internet aracılığıyla Afrika ülkelerindeki üniversitelerle uzaktan eğitim programları yürütüyor, hastanelerle ortak konsültasyonlar düzenleyerek tıp alanında uzmanlık katkısı sağlıyor³⁶. Hindistan'ın en son girişimi, tarım alanında başladı. Kenya ve Uganda ile varılan uzlaşa sonucunda kurulacak çiftlikleri işletmek üzere 500 Hintli tarımcı bu ülkelere gönderilecek³⁷.

Hindistan'ın Afrika'ya 20 yılda yaptığı bu ekonomik "çıkarma"nın arkasında çok büyük bir siyasal destek bulunuyor. 1988'de Rajiv Gandhi döneminde ilk kez dile getirilen dışa açılma politikasının Soğuk Savaş sonrasında geliştirilerek uygulamaya konması bütün bu ekonomik sürecin yolunu açtı.

2. Siyasi ve Askeri İlişkiler

Soğuk Savaş boyunca birincil güvenlik tehdidini Pakistan'dan algılayan ve bununla bağlantılı olarak da doğuda Çin tarafından çevrelenme endişesi yaşayan Hindistan, bir yandan Moskova'dan destek alırken diğer yandan da Bağlantısızlık Hareketi içinde etkinliğini artırma politikası izliyordu. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Yeni Delhi'nin güvenlik endişeleri değişmedi ancak ekonomik açılım politikası sonucu dış politikasını yukarıda da belirtildiği gibi daha pragmatist bir yapıya kavuşturdu. Pakistan, Hindistan dış politikasında önceliğini korumakla birlikte 2001'den itibaren uluslararası güvenliğin bir sorunu haline geldi. Çin ise, giderek güçlenen bir devlet olarak Hindistan'ın dikkatle izlediği bir aktör olmaya devam ediyor. Hindistan, Afrika ülkeleriyle geliştirdiği ilişkilerde

³⁵ ITEC çerçevesinde yapılan işbirliği programları için bkz. Desai, *op. cit.*, s.418-419.

³⁶ *Ibid.*, s. 420-421.

³⁷ Naidu, *op. cit.*, s. 122.

sadece ekonomik alanla sınırlı hedeflere sahip değil; aynı zamanda, tıpkı Soğuk Savaş'ta olduğu gibi, Üçüncü Dünya ülkeleri nezdinde Çin'le olan rekabetinin bir yansıması olarak siyasi ve askeri hedefler de taşıyor.

1990'larda ekonomik gerekçelerle Afrika'daki büyükelçiliklerinden birçoğunu kapatan Hindistan, 2000'li yıllarda tekrar açmaya başladı ve bugün 30'a yakın Afrika ülkesinde Hindistan büyükelçiliği ve konsoloslukları bulunmaktadır. 2003 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda yeni bir düzenleme yapılarak Afrika Dairesi bölgesel temelde üç Genel Müdürlüğe ayrıldı. 2006 yılında gerçekleştirilen Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun (FOCAC) başarısı karşısında harekete geçen Hindistan, 2008 yılında Yeni Delhi'de Hint-Afrika Zirvesi'ni topladı. 14 Afrika ülkesi lideriyle birlikte Afrika Birliği, SADC, COMESA, ECOWAS gibi bölgesel örgütlerin temsilcilerinin katıldığı toplantıda iki belge kabul edildi: Delhi Deklarasyonu ve Hint-Afrika İşbirliği Çerçeve Anlaşması³⁸. Söz konusu belgelerde Afrika ile ilişkileri tarımdan ticarete, altyapı ve enerjiden bilim ve kültüre her alanda geliştirme konusunda irade ve istek bildirildiği gibi eşitlik, karşılıklı saygı ve yarar ilkeleri çerçevesinde ilişkilerin derinleştirileceği vurgulanıyordu. Ayrıca ve daha önemlisi, Hindistan ve Afrika ülkelerinin "daha adil bir uluslararası düzen" kurulması için birlikte çaba gösterecekleri belirtiliyordu. İkincisi 2011 yılında Etiyopya'da düzenlenen Hint-Afrika Zirvesi'nde ise, ekonomik yardımları arttıracığını belirten Hindistan her alanda Çin ile rekabet içinde ve hatta bir dünya gücü olduğunu satır aralarında ilan etti³⁹. Tüm bu süreç içerisinde her yıl üst düzey karşılıklı ziyaretlerle ikili ilişkiler sağlamlaştırıldı.

Uluslararası sisteme yön vermek isteyen bir dünya gücü olma iddiası taşıyan Hindistan her ne kadar barışçıl bir söyleme sahipse de özellikle 2001 sonrasında terörizme karşı mücadelede işbirliği yapacağını açıkça dile getirdi. Özellikle Pakistan kaynaklı İslami terör konusunda hassasiyete sahip olan Yeni Delhi'nin yeni dış politika gündeminde terörizmle mücadele öncelikli bir konu olarak yer almaya başladı. Bu bakış açısıyla Afrika'daki çatışmaları önlemek üzere BM Barış Güçlerine katkı sağladı: Mozambik, Somali, Angola, Sierra Leone, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya ve Eritre'deki BM operasyonlarında yer aldı. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki BM operasyonuna 3.500 ve Etiyopya ile Eritre'dekilere 1.400 askerle katılan Hindistan en büyük katkı yapan ülke oldu⁴⁰.

³⁸ Metinler için bkz. http://www.africa-union.org/root/au/Conferences/2008/april/india-Africa/press_releases.htm (22.05.2012)

³⁹ <http://www.au.int/en/summit/AfricaIndia> (22.05.2012)

⁴⁰ Beri, *op. cit.*, s. 226-228.

Hindistan'ın Afrika ile askeri alandaki ilişkileri sadece BM operasyonlarıyla sınırlı kalmamaktadır. Afrika ülkelerinin savunma gücüne de ciddi katkı yapmaktadır. 1990'dan 2000'e kadar geçen on yıllık sürede 800 Hintli subay 12 Afrika ülkesinde eğitim verdi: Botswana, Burkina Faso, Gana, Kenya, Mauritius, Nijerya, Senegal, Madagaskar, Seyşeller, Güney Afrika, Tanzania ve Uganda. Savunma işbirliği anlaşmaları çerçevesinde söz konusu ülkelerin askeri güçlerini desteklemek amacıyla konvansiyonel silahlar gönderen Hindistan, Etiyopya'da Harar Askeri Akademisi ile Nijerya Askeri Akademisi'nin kuruluşunda yer aldı⁴¹.

Hindistan'ın Afrika ülkeleriyle gelişen siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel ilişkilerinin en dikkat çekici özelliği reelpolitik çerçevesinde daha pragmatik bir nitelik kazanmasına rağmen söylem düzeyinde Soğuk Savaş dönemindeki ilkeleri korumasıdır. Eşitlik, karşılıklı çıkar, karşılıklı saygı gibi ilkeleri öne çıkaran Hindistan aynı zamanda kuzey-güney ayrımına vurgu yaparak daha adil bir uluslararası düzen talebini dillendirmektedir. Bu anlamda ABD ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere kuzeye karşı güneyin sesi olurken, güney-güney diyalogunu da öne çıkararak Çin'e karşı da bir politika oluşturmaktadır. Güney-güney diyalogu bir söylem olarak kalmamakta, kurumsallaşmaktadır da. Haziran 2003'te G-8'lerin Evian toplantısında Brezilya Bildirisi ile kurulan Hindistan-Brezilya-Güney Afrika Diyalog Forumu (IBSA) üç devlet başkanı Vajpayee, da Sika ve Mbeki tarafından Eylül 2003'te BM Genel Kurulu'nda resmen duyuruldu. IBSA'nın amacı, ortak çıkarın bulunduğu uluslararası ve bölgesel konularda görüş alışverişi yapmak, savunma, çok taraflı diplomasi, uluslararası ticaret, teknoloji, toplumsal kalkınma, çevre gibi konularda işbirliğini teşvik etmek olarak belirtilmektedir. Her yıl bir ülkede toplanan IBSA, başta Afrika'nın olmak üzere uluslararası sorunlarda söz konusu ülkelerin görüş alışverişinde bulunup ortak tutum takınmalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla Hindistan, Afrika politikasında Batı ülkelerine ve Çin'e karşı gücünü artırmak üzere Brezilya ve Güney Afrika ile işbirliğini sağlamaya çalışmaktadır⁴².

Hindistan ekonomik gerekçelerle başlattığı Afrika Açılımı politikasını siyasi ve askeri alanlarda da destekleyerek ve 2000'li yıllarda Brezilya ve Güney Afrika ile işbirliği yaparak sadece Afrika'da var olmakla kalmıyor, ayrıca Afrika üzerinden güney-güney diyalogu çağrısıyla uluslararası düzende de hegemonya karştı bir mücadele yürütüyor.

⁴¹ Desai, *op. cit.*, s. 419.

⁴² Chris Alden ve Marco Antonio Vieira, "The New Diplomacy of the South: South Africa, Brazil, India and Trilateralism," *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 7 (2005), s. 1088-1090.

V. Sonuç

Bütün Soğuk Savaş boyunca Pakistan ve Çin'den algıladığı tehdit çerçevesinde ve SSCB'den aldığı destek ile güvenlik politikalarını belirleyen Hindistan, ideolojik söylemlerle bezediği dış politikasında Bağlantısızlık Hareketi içinde yer alarak Üçüncü Dünya'nın iki kutuplu uluslararası sisteme karşı çıkan sesi olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması zaten ekonomik sorunlarla uğraşan Hindistan'ı son derece zor bir durumda bıraktı. 1988'de başlatılan ancak 1990'larda uygulamaya konulan ekonomik liberalizasyon politikasıyla birlikte dışa açılan Hindistan dış politikasını da gözden geçirme gereksinimi duydu. Ekonomik temelli ve daha pragmatik bir politikaya yöneldi ve bu bağlamda da Afrika açılımını başlattı.

Hindistan'ın Afrika politikasını Soğuk Savaş ve sonrası olarak iki döneme ayırdığımızda farklılaşan noktalar olduğunu görürüz. Herşeyden önce, Soğuk Savaş sonrasında ekonomi yönelimli bir politika gözümüze çarpmaktadır. Soğuk Savaş sırasında ekonomik yardımlar söz konusuysen artık bu yardımlara ek olarak ticaret ve yatırımın arttığı ve tek taraflı yardımlardan çok karşılıklı çıkara dayalı ekonomik ilişkilerin geliştirildiğini söyleyebiliriz. İkinci olarak, özellikle 2001'den sonra terörizme karşı ortak mücadele söyleminin yoğunlaştığı, istikrar ve barışa katkı yapmak üzere güvenlik ve askeri ilişkilerin geliştirilmesi dikkat çekmektedir. Soğuk Savaş döneminden farklı olarak, özellikle BM operasyonları çerçevesinde ve ikili eğitim anlaşmalarına dayanarak Hindistan Afrika'da askeri güç olarak da bulunmaktadır.

Hindistan'ın Afrika politikasının süregelen çizgilerine baktığımızda ise, söylemde önemli bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Bugün güney-güney diyalogu kavramını öne çıkaran Hindistan uluslararası sistemin hegemonik yapısına karşı çıkarken Afrika ülkeleriyle birlikte davranmak istemektedir. Tarihsel mirasından da yararlanarak Bağlantısızlık Hareketinin ilkelerini sık sık tekrarlamaktadır. Hindistan'ın Afrika politikasında öne çıkan bu söylemsel devamlılığın nedeni de aslında Soğuk Savaş sırasındaki politikasından farklı değildir: Yeni Delhi Afrika açılımında en büyük rakip olarak karşısında Çin'i görmektedir. Çin'le özellikle ekonomi alanında rekabet etmekte zorluk çeken Hindistan, bir yandan Çin gibi sadece devlet eliyle değil özel sektörü de işin içine sokarak ekonomik açılım yaparken, bir yandan da Afrika'daki Hint kökenlileri tekrar dış politikasında bir köprü olarak kullanarak tarihsel bağlarından yararlanmaya çalışmaktadır. Nihayet, Çin karşısında güney-güney diyalogu kavramını kullanarak ve Brezilya'yla ve Güney Afrika ülkeleri başta olmak üzere Afrika ülkeleriyle de işbirliğine

giderek uluslararası sistemde yine Üçüncü Dünya'nın sesi olma rolünü üstlenmeye çalışmaktadır.

Kaynakça

- Alden, Chris ve VIEIRA, Marco Antonio, "The New Diplomacy of the South: South Africa, Brazil, India and Trilateralism," *Third World Quarterly*, Vol. 26, No. 7 (2005), s. 1077-1095.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1984.
- Beri, Ruchita, "India's Africa Policy in the Post-Cold War Era: An Assessment," *Strategic Analysis*, Vol. 27, No. 2 (April-June 2003), s. 216-232.
- Bhattacharya, Sanjukta Banerji, "Engaging Africa: India's Interests in the African continent, past and present," *The Rise of China & India in Africa*, ed. Fantu Cheru & Cyril Obi, Zed Books, London/New York, 2010, s. 63-76.
- Bienen, Henry, "Soviet Political relations with Africa," *International Security*, Vol. 6, No. 4 (Spring 1982), s. 153- 173.
- Desai, Niranjan, "India and Africa: A New Engagement," *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, Vol. 65, No. 4 (2009), s. 413-429.
- Madan, Tanvi, "India's International Quest for Oil and Natural Gas: Fueling Foreign Policy?," *India Review*, Vol. 9, No. 1 (January-March 2010), s. 2-37.
- Mawdsley, Emma ve MCCANN, Gerard, "The Elephant in the Corner? Reviewing India-Africa Relations in the New Millenium," *Geography Compass*, 4/2 (2010), s. 81-93.
- Mohan, C. Raja, *Crossing the Rubicon: The Shaping of India's New Foreign Policy*, New Delhi, Penguin Viking, 2003.
- Naidu, Sanusha, "India's Growing African Strategy," *Review of African Political Economy*, 35:115 (2008), s. 116-128.
- Rahul C. Oka ve Chapurukha M. Kusimba, "Siddi as Mercenary or as African Success Story on the West Cost of India," ed. John C. Hawley, *India In Africa Africa in India*, Bloomington ve Indianapolis, Indiana University Press, 2008, s. 203-230.
- Pathak, Vidhan, "India's Energy Diplomacy in Francophone Africa: Competitive-Cooperation with China," *India Quarterly: A Journal of International Affairs*, 63:26 (2007), s. 26-55.
- Pham, J. Peter, "India's Expanding Relations with Africa and Their Implications for U.S. Interest," *American Foreign Policy Interest*, Vol. 29, No. 5 (2007), s. 341-352.
- Schraeder, Peter J., *United States Foreign Policy toward Africa: incrementalism, crisis, and change*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, s. 11-50.